

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ФАХОВИХ КОЛЕДЖІВ

Ірина Мося,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
лабораторії науково-методичного супроводу підготовки фахівців у
коледжах і технікумах Інституту професійної освіти
НАПН України, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-7641-3352>*

Анотація. У поданому матеріалі наведено результати аналізу дефініцій «умова», «педагогічна умова», «педагогічна умова розвитку професійної компетентності педагогічних працівників фахових коледжів». Засобами експертної оцінки визначено перелік основних педагогічних умов неперервного професійного розвитку викладачів коледжів. Зроблено висновок, що експериментально визначені педагогічні умови при їх забезпеченні є базисними елементами системи професійного розвитку викладачів у коледжі.

Ключові слова: професійна компетентність, фаховий коледж, педагогічна умова, викладач, професійний розвиток.

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF TEACHERS OF VOCATIONAL COLLEGES

Irina Mosya,

*Candidate of Pedagogical Sciences, senior researcher of the laboratory scientific
and methodical training support specialists in colleges and technical schools
Institute of Professional Education of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine*

Abstract. The submitted material provides the results of the analysis of the definitions of "condition", "pedagogical condition", "pedagogical condition for the development of professional competence of teaching staff of vocational colleges". The list of basic pedagogical conditions for continuous professional development of college teachers is determined by means of expert evaluation. It was concluded that the experimentally defined pedagogical conditions, when they are provided, are the basic elements of the system of professional development of teachers in the college.

Keywords: professional competence, professional college, pedagogical conditions, teacher, professional development.

Професійний розвиток педагогічного працівника коледжу становить неперервний процес конструктивних прогресуючих змін властивостей особистості, яка прагне до постійного вдосконалення педагогічних здібностей, до самоствердження, кар'єрного зростання, опанування нових, необхідних для життєдіяльності і самореалізації знань, умінь і навичок. Вершиною професійно-особистісного зростання викладача закладу фахової передвищої освіти, зокрема в складних умовах воєнного часу, є досягнення найвищого рівня педагогічної діяльності – досконалої професійної компетентності.

Натомість професійна компетентність не є раз і назавжди набутою здатністю, усталеною властивістю особистості викладача завжди успішно навчати, виховувати, розвивати своїх вихованців. Із постійним оновленням освітнього процесу, видозміною пріоритетів у професійних установах і функціях, зокрема спричинених війною з РФ, поступово втрачають свою ефективність усталені методики і технології професійно-педагогічної діяльності; за певних умов перестають бути продуктивними ті чи інші освітні технології. Якщо в особливих умовах діяльності викладач не усвідомлює себе активним суб'єктом неперервного професійно-особистісного зростання, формально проходить курси підвищення кваліфікації, недостатньо дбає про свій інноваційний розвиток, то він поступово втрачає набутий рівень професіоналізму діяльності й творчості. Тому вкрай актуальною проблемою сьогодення є визначення, обґрунтування і забезпечення відповідною методикою педагогічних умов цілеспрямованого розвитку професійної компетентності викладачів закладів фахової передвищої освіти.

На основі логічних правил визначення понять нами доведено, що професійна компетентність викладача фахового коледжу – це *інтегративна властивість особистості, що виявляється в педагогічній діяльності, поведінці та вчинках фахівця і зумовлює його готовність і здатність кваліфіковано виконувати свої трудові функції за рахунок збалансованого поєднання комплексу психолого-педагогічних, методичних, організаційних, предметно-галузевих (спеціальних), екологічних, правових та ін. знань, умінь навчально-методичної роботи, навичок виховання і розвитку особистості студентів, морально-етичних цінностей та необхідних професійних якостей* (Радкевич, 2020, с. 32). За результатами аналізу психологічної структури педагогічної діяльності визначено такі складники цієї інтегративної властивості викладача: *мотиваційно-ціннісний* компонент – передбачає сформованість мотивів, прагнень до інноваційної інженерно-педагогічної діяльності, ціннісних орієнтацій викладача на оволодіння високими рівнями професіоналізму; *когнітивно-інформаційний* – включає комплекс теоретичних і техніко-технологічних (процедурних) знань (з інженерії, педагогіки, психології, методики навчання, цифрових технологій, з наукової галузі, що викладається тощо); *поведінково-діяльнісний компонент* – презентує комплекс умінь і навичок, що забезпечують якісну реалізацію викладачем своїх трудових функцій; *особистісно-рефлексивний компонент* – включає регулювання власної життєдіяльності, здатності до рефлексії у професійній діяльності; *емоційно-вольовий* компонент відображає здатність викладача розуміти власний емоційний стан при розв'язанні педагогічних ситуацій; наполегливість у саморозвитку, цілеспрямованість дій в інформаційно-освітньому середовищі фахового коледжу. З'ясовано, що педагогічні умови у своєму синтезі мають спрямовуватися на досягнення цілей розвитку кожного з визначених компонентів професійної компетентності.

Насамперед, варто визначитися із сутністю поняття «*педагогічна умова розвитку професійної компетентності педагогічних працівників фахових коледжів*». За результатами структурного поняттєво-термінологічного аналізу виокремлюємо такі поняття-складники цього терміну: «*умова*» (родове поняття), «*педагогічна умова*» – видове поняття до попереднього та родове для поняття «*педагогічна умова розвитку професійної компетентності педагогічних працівників фахових коледжів*». Розглянемо їх сутність у викладеній послідовності.

Словник сучасної української мови поняття «умова» тлумачить як необхідну обставину, що уможливлює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь (Тітова та ін., 2023, с. 1506), як фактор, рушійна сила будь-якого процесу, явища; чинник (Тітова та ін., 2023, с. 1526). У свою чергу, Великий тлумачний словник (Великий тлумачний словник української мови, 2005, с. 441) наводить декілька визначень цього терміну, зокрема:

- 1) взаємна усна чи письмова домовленість про що-небудь, угода, договір;
- 2) вимога, пропозиція, які висуваються однією з сторін, що домовляються про що-небудь, а також при укладанні угоди, договору;
- 3) необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь;
- 4) обставини, особливості реальної дійсності, при яких відбувається або здійснюється що-небудь;
- 5) правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь;
- 6) сукупність даних, положення, що лежать в основі чого-небудь;
- 7) умовляння.

Отже, ми переконалися, що поняття «умова» варто розуміти як необхідну обставину чи обстановку, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь, або сприяє чомусь. Педагогічна умова, як видове поняття до щойно аналізованого, тлумачиться вченими по-різному. Справедливо, на нашу думку, О. Радкевич узагальнює, що більшість учених «... пов'язують педагогічну умову з позитивними наслідками її забезпечення в освітньому процесі» (Михнюк, 2013, с. 213). Учений, у свою чергу, під педагогічною умовою розуміє обставину, що сприяє ефективному формуванню чи розвитку педагогічного процесу, явища, об'єкта.

Нам імпонує підхід Є. Хрикова до визначення сутності, змісту, ролі педагогічних умов в освітньому процесі: «... сутність педагогічних умов доцільно визначати через поняття обставини, а не фактори. Таким чином, педагогічні умови – це обставини, які обумовлюють певний напрям розвитку педагогічного процесу... це сукупність об'єктивних можливостей змісту, методів, прийомів, засобів педагогічної діяльності. Але більш детального розгляду потребує думка про те, що об'єктивні можливості матеріально-просторового середовища є педагогічними умовами. На наш погляд, не всі такі можливості є педагогічними умовами, а тільки ті, які створюються саме педагогом та є продуктом його діяльності» (Тітова, 2018, с. 60).

Узагальнюючи наведені позиції, зазначимо, що під педагогічною умовою розуміємо обставину, забезпечення якої спеціальною (відповідною) методикою сприяє ефективному формуванню або розвитку педагогічного процесу, явища, об'єкта. Відповідно, педагогічну умову розвитку професійної компетентності педагогічних працівників фахових коледжів визначаємо як обставину, забезпечення якої в інформаційно-освітньому середовищі закладу фахової передвищої освіти сприяє зростанню професіоналізму цих фахівців.

Важливою науковою проблемою вважаємо визначення сукупності педагогічних умов – як їх змісту, так і кількості. З цього приводу Є. Хриков, проаналізувавши понад двісті авторефератів експериментальних педагогічних досліджень робить висновок: « ... більшість педагогічних умов має банальний характер, вони не потребують перевірки... в якості педагогічних умов часто пропонують завдання педагогічної діяльності... процес

визначення педагогічних умов є суб'єктивним і недостатньо науково обґрунтованим... для обґрунтування педагогічних умов, які відбивають особливості сучасної освітньої ситуації, необхідно навести та проаналізувати вже відомі педагогічні умови та показати, чому їх недостатньо для вирішення наявної педагогічної проблеми» (Тітова, 2018, с. 64-65).

Услід за Є. Хриковим (Тітова, 2018, с. 66), уточнюємо властивості педагогічних умов, зокрема:

- спрямованість на організацію педагогічної діяльності, тобто вони мають практичну, нормативну спрямованість;
- спрямованість на підвищення ефективності педагогічної діяльності;
- педагогічні умови не можуть суперечити прояву педагогічних закономірностей, принципів та правил;
- їх обґрунтування передбачає поєднання емпіричних та теоретичних процедур наукового дослідження;
- імовірнісний характер забезпечення результату педагогічної діяльності;
- локальний характер застосування (у структурі педагогічного знання найбільш широкий характер мають закономірності та принципи, більш вузький, локальний характер мають педагогічні умови);
- педагогічні умови набувають дієвості при їх забезпеченні спеціальними методиками чи педагогічними технологіями.

Варто відмітити, що цілком логічним і переконливим є факт, що експериментально визначена і теоретично обґрунтована педагогічна умова повинна мати наукову новизну, представляти у своєму змісті нове педагогічне знання. Додамо: у дослідженні маємо врахувати надбання попередників щодо обґрунтованих ними обставин ефективності розвитку освітнього процесу, педагогічного явища чи об'єкту. Крім того, варто розглядати педагогічні умови в контексті структури педагогічної системи – мета, завдання; зміст освіти; методи, форми, технології навчання; контроль навчальних досягнень здобувачів освіти та ін.

У процесі виконання дослідження було проаналізовано педагогічні умови формування чи розвитку різних видів компетентності здобувачів освіти, педагогічних працівників, зроблено певні висновки про необхідність їх урахування. Зокрема, зацікавлюють умови, обґрунтовані в роботах І. Андрощук (2017), Р. Курка (2022), О. Радкевича (2020), О. Тітової (2018), Т. Герлянд (2019), О. Бородієнко (2018), О. Дьоміна (2021), О. Кошука (2019), М. Кабиш (2022), М. Михнюк (2013), Л. Сушенцевої (2011) та ін. На основі досліджень цих учених було складено перелік 20 педагогічних умов цілеспрямованого розвитку професійної компетентності викладачів коледжів.

Щоб визначити, які умови є основними, головними обставинами удосконалення процесу особистісно-професійного зростання викладачів, було створено експертну групу (15 фахівців – науковців, досвідчених педагогів). На наступному етапі дослідження було сформовано експертну групу для визначення основних, найбільш важливих умов, які, на думку експертів, відрізняються новизною, практичною значущістю та мають неодмінно змінити ситуацію на краще при їх забезпеченні. За результатами такої експертизи було відібрано 9 педагогічних умов, кожній з яких віддали перевагу більше 25% експертів, зокрема:

1. Проєктування та створення у закладі фахової передвищої освіти творчого інформаційно-освітнього середовища;

2. Мотивування педагогічних працівників фахових коледжів до проєктування та застосування інновацій в освітньому процесі;

3 Сформованість у фаховому коледжі гнучкої системи безперервного підвищення кваліфікації педагогічних працівників;

4. Системне формування у викладачів фахового коледжу позитивної мотивації до саморозвитку, самовдосконалення;

5. Залучення викладачів фахових коледжів до активної науково-педагогічної діяльності, до виконання науково-педагогічних досліджень;

6. Об'єктивне, систематичне оцінювання результатів педагогічної діяльності викладачів фахового коледжу;

7. Активна взаємодія фахового коледжу з науковими установами НАПН України, закладами вищої освіти, Науково-методичним центром вищої та фахової передвищої освіти щодо виконання спільних проєктів, грантів, організації конкурсів, олімпіад, участі в роботі науково-практичних конференцій, вебінарів, семінарів тощо;

8. Запровадження в освітньому середовищі коледжу прогресивних моделей професійного розвитку педагогічних працівників, зокрема принципів концепції «організації, що навчається»;

9. Цілеспрямований розвиток особистості викладача безпосередньо у процесі трудової, професійної діяльності, опанування педагогічним працівником її потребо-мотиваційним, інформаційно-пізнавальним, цілеформуючим, знаряддево-операційно-результативним та емоційно-почуттєвим компонентами.

Отже, не важко помітити, що визначені педагогічні умови є елементами системи професійного розвитку педагогічних працівників, яка забезпечує цілеспрямованість, неперервність і продуктивність професійного зростання усіх суб'єктів освітнього процесу в коледжі. Тому перспективи подальшого наукового пошуку пов'язуємо з обґрунтуванням такої методичної системи та розробленням її моделі.

Список посилань

Андрощук, І. В. (2017). *Теоретичні і методичні основи підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до педагогічної взаємодії у професійній діяльності*. [Дисертація д-ра пед. наук, Інститут професійно-технічної освіти НАПН України].

Бородієнко, О. В. (2018). *Система розвитку професійної компетентності керівників структурних підрозділів підприємств сфери зв'язку*. [Дисертація д-ра пед. наук, Інститут професійно-технічної освіти НАПН України].

Великий тлумачний словник української мови. (2005). Фоліо.

Щерба, С. П., Щедрін, В. К., & Заглада, О. А. (2004). *Філософія*. МАУП.

Герлянд, Т. М. (2019). *Загальноосвітня підготовка майбутніх кваліфікованих робітників аграрного профілю: теорія і методика*. (П. Г. Лузан, Ред.). Ямчинський О. В.

Дьомін О. А. (2021). *Теоретичні і методичні основи професійної підготовки бакалаврів із агроінженерії*. [Дисертація д-ра пед. наук, Інститут професійно-технічної освіти НАПН України].

Кабиш, М. (2022). Педагогічні умови розвитку педагогічної майстерності викладачів загальноосвітніх дисциплін. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. «Педагогічні науки»*, 4, 69-78.

Кошук, О. Б. (2019). *Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх фахівців із агроінженерії*. [Дисертація д-ра пед. наук, Інститут професійно-технічної освіти НАПН України].

Курок, Р. О. (2022). *Розвиток правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів: теорія і методика*. КОМПРИНТ.

Михнюк, М. І. (2013). Принципи розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін професійно-технічних навчальних закладів. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*, 4, 21-27.

Радкевич, О. П. (2020). *Теорія і практика розвитку правової культури педагогічних працівників закладів професійної освіти*. Майстер Книг.

О. А. Тітова, П. Г. Лузан, Т. М. Пащенко, І. А. Мося', А. В. Остапенко, & О. Ю. Ямковий (2023). *Система розвитку професійної компетентності педагогічних працівників фахових коледжів в умовах пандемії, воєнного та повоєнного часу*: монографія. (О. А. Тітова, Ред.). ІПО НАПН України.

Словник української мови. Т. 1. (1970). <http://sum.in.ua>.

Сушенцева, Л. Л. (2011). *Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика*. (Н. Г. Ничкало, Ред.). Кривий Ріг: Видавничий дім.

Тітова, О. А. (2018). Застосування системного підходу у дослідженні системи розвитку творчого потенціалу інженерів аграрної сфери. *Молодь і ринок*, 9(164), 38-42.

Хриков, Є. М. (2017). *Методологія педагогічного дослідження*. Панов А.М.